

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС.
СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347; 347.9

Музика Леся Анатоліївна,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри приватного права
НУ «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0001-8357-703X

Лисенко Гордій Іванович,
магістр права, молодший юрист АО «Юридична Фірма
“Астерс”», м. Київ, Україна

**ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ТА ВІЙНА В УКРАЇНІ:
АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Статтю присвячено висвітленню однієї з актуальних проблем цивільного права щодо судової практики, пов'язаної з форс-мажорними обставинами, викликаними повномасштабним вторгненням російської федерації 24 лютого 2022 року. Судова практика в цій сфері є надзвичайно різноманітною, проте у викладеній статті було виокремлено судові рішення, що роз'яснюють ситуацію щодо підтвердження настання таких форс-мажорних обставин і достатності доказів для доведення впливу таких форс-мажорних обставин на зобов'язання між сторонами. Водночас, варто зазначити, що судова практика щодо застосування листа Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28 лютого 2022 року є сталою, оскільки у своїх рішеннях суди вказують, що саме лише посилання на нього не є достатнім для підтвердження настання форс-мажорних обставин у окремих ситуаціях, і він має інформативний характер.

Ключові слова: форс-мажорні обставини, повномасштабне вторгнення російської федерації, Верховний Суд, судова практика, відповідальність, зобов'язання, договір, санкції.

Постановка проблеми. Для того, щоб розпочати аналіз судової практики, пов'язаної з повномасштабним вторгненням російської федерації, необхідно розглянути кілька важливих документів. Зокрема, основоположним нормативним актом, який долучають до матеріалів справ щодо настання форс-мажорних обставин у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, є лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28 лютого 2022 року (далі – лист ТПП) [1].

Власне, ним Торгово-промислова палата України засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), а саме – «військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [2].

© Muzyka Lesia, Lysenko Hordii, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).19](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).19)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhrona.com/>

І хоча здається, що зазначений лист може бути універсальним вирішенням усіх питань щодо доведення форс-мажорних обставин, реальність дещо відрізняється. У період з 2014 по 2024 роки судами напрацьовано певну практику щодо настання форс-мажорних обставин, яка відповідає на такі запитання:

- Чи може лист ТПП підтверджувати факт настання форс-мажорних обставин?
- Чи достатньо лише сертифіката ТПП для підтвердження факту настання форс-мажорних обставин?
- Що буде в разі несвоєчасного повідомлення іншої сторони про форс-мажорні обставини?
- Чи може сторона, яка посиляється на наявність форс-мажорних обставин щодо певних зобов'язань, заперечувати їх наявність стосовно інших?
- Хто може доводити настання форс-мажорних обставин у зобов'язанні?

Науково-теоретичною базою дослідження слугують праці таких науковців, як: Л.М. Баранової, Т.І. Бегової, В.І. Борисової, М.І. Козюбри, Н.Б. Пацурії, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.С. Щербини, В.Л. Яроцького.

Метою дослідження є висвітлення основних проблем, що виникають у вітчизняній судовій практиці у зв'язку із дослідженням і застосуванням як форс-мажорних обставин подій, пов'язаних із повномасштабним вторгненням РФ до України з 24 лютого 2022 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто розпочати із того, чи є лист ТПП універсальним підтвердженням настання форс-мажорних обставин для тих суб'єктів, кого це стосується. Відповідь – ні, лист сам по собі не може бути універсальним підтвердженням настання форс-мажорних обставин. Стосовно судової практики, пов'язаної безпосередньо з означеним питанням у контексті повномасштабного вторгнення російської федерації, можна зосередити увагу на постанові Верховного Суду у справі № 453/1229/22 від 3 квітня 2024 року [3]. У цій справі особа звернулася до суду з позовом до АТ «Українська залізниця» про визнання між нею, як покупцем, та АТ «Укрзалізниця», як продавцем, договору купівлі-продажу нежитлових будівель. Оскільки позивач став переможцем електронного аукціону щодо придбання нежитлових приміщень, він розраховував на підписання договору їх купівлі-продажу, оплати вартості та передачі. Проте відповідач неодноразово подовжував терміни підписання протоколу та договору купівлі-продажу, а вже 15 вересня 2022 року було прийнято рішення про відміну електронних аукціонів. У контексті продовження термінів підписання протоколу та договору купівлі-продажу відповідач посилався на зазначений вище лист ТПП, а скасування аукціону сталось «з технічних причин» [3].

У своєму рішенні Верховний Суд зазначив кілька важливих висновків. Перший – Верховний Суд підтвердив усталену практику національних судів, що форс-мажорні обставини не мають преюдиціального характеру. У кожній справі вони по-різному можуть впливати на обставини, які спричинили подання позову. Це є завданням сторони, яка посиляється на певні форс-мажорні обставини, довести, що саме в цьому випадку існує причинно-наслідковий зв'язок між форс-мажорними обставинами та невиконанням чи неможливістю належного виконання відповідного зобов'язання.

Водночас, оскільки відповідач зазначав, що аукціон було скасовано через «технічні причини», воєнний стан в Україні, підтверджений листом ТПП, не може слугувати форс-мажорною обставиною для цієї справи [3].

Другий, не менш важливий висновок, – суд вказав, що аукціон було проведено в березні 2022 року, тобто коли в Україні вже введено правовий режим воєнного стану, проте відповідач не скористався своїм правом на скасування такого аукціону, попри те, що неодноразово продовжував термін підписання протоколу та договору купівлі-продажу [3].

Третій висновок зроблений не Верховним Судом, а судом апеляційної інстанції в цій справі, проте його Верховний Суд не спростував. Суть третього висновку полягає в такому: лист ТПП не є тим нормативно-правовим актом, що може використовуватися для виконання чи невиконання певних зобов'язань, а має виключно інформаційний характер [4].

Отже, лист ТПП не може слугувати універсальним доказом підтвердження настання форс-мажорних обставин. Вказане доводиться і більш ранніми постановами Верховного Суду, наприклад – постановою Верховного Суду у справі № 912/750/22 від 7 червня 2023 року [5]. Зокрема, суд вказав:

«Отже, для засвідчення форс-мажорних обставин ТПП України видається сертифікат. Водночас, лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022, на який в касаційній скарзі посиляється скажник як на аналогію сертифіката про посвідчення форс-мажорних обставин, не можна вважати сертифікатом у розумінні статті 141 Закону України “Про торгово-промислові палати в Україні”, а також такий лист не є документом, який був виданий за зверненням відповідного суб'єкта (Відповідача), для якого могли настати певні форс-мажорні обставини».

Тобто лист ТПП не може засвідчувати форс-мажорні обставини, оскільки він є загальним документом, що засвідчує настання форс-мажорних обставин, а саме – повномасштабне вторгнення російської федерації. При цьому, для того, щоб підтвердити настання форс-мажорних обставин саме для конкретного зобов'язання, все ще необхідно отримати відповідний сертифікат від Торгово-промислової палати, що такі форс-мажорні обставини безпосередньо вплинули на невиконання чи неналежне виконання зобов'язання.

Як додаток до зазначеної вище постанови, варто відповісти й на запитання: «Чи є сертифікат ТПП вичерпним доказом про існування форс-мажорних обставин?» Так, згідно з постановою Верховного Суду у справі № 908/2287/17 від 19 серпня 2022 року [6] позивач звернувся до суду проти відповідача з огляду на те, що останнім було порушено умови договору купівлі-продажу щодо строків розрахунків за придбаний природний газ. Відповідач зазначив, що дії третіх осіб призвели до часткової неможливості оплати обсягу природного газу, що було засвідчено відповідним сертифікатом Торгово-промислової палати України. Водночас Верховний Суд із посиланням на раніше наведені висновки в попередніх постановках Верховного Суду зазначив, що такий сертифікат торгово-промислової палати не може вважатися беззаперечним доказом про існування цих обставин. Вони мають досліджуватися судом у сукупності з іншими

доказами, адже в разі визнання сертифіката торгово-промислової палати беззаперечним та достатнім доказом про існування форс-мажорних обставин без надання оцінки іншим доказам – виникатиме суперечність принципу змагальності сторін судового процесу (параграф 77 зазначеної постанови) [6].

Оскільки ми вже проаналізували питання про те, наскільки достатньо листа ТПП про настання форс-мажорних обставин для їх застосування, на нашу думку, тепер слід проаналізувати, що може бути в разі несвоєчасного повідомлення або ж неповідомлення іншої сторони про настання форс-мажорних обставин.

Надзвичайно цікавою є позиція Верховного Суду у справі № 910/6234/22 від 23 серпня 2023 року. Зокрема, він розглядав такі важливі питання, про що зазначено в параграфі 4 постанови: (1) якими є наслідки несвоєчасного повідомлення іншої сторони про форс-мажорні обставини; (2) чи може введення в Україні воєнного стану безумовно свідчити про наявність у сторони правочину форс-мажорних обставин [7].

Варто зазначити, що питання 2 уже розглядалося вище в інших постановях Верховного Суду. Сам по собі воєнний стан не означає, що в сторони виникли форс-мажорні обставини. Окрім того, на нашу думку, важливо наголосити, що суди братимуть до уваги місце та час укладення відповідного правочину та оцінюватимуть ці обставини крізь призму розумності та передбачуваності. Наведемо такий приклад. Уявімо, що між сторонами 23 лютого 2022 року укладено договір поставки меблів з міста Київ до міста Львів в період з 28 лютого 2022 року по 15 березня 2022 року. Склад постачальника знаходився у місті Буча. У зв'язку з настанням таких форс-мажорних обставин, як повномасштабне вторгнення та у зв'язку з окупацією міста Буча – постачальник не міг виконати свої обов'язки за договором поставки. Ми вважаємо, що в цьому випадку буде очевидним вплив форс-мажорних обставин на виконання договору.

Однак, якщо уявити іншу ситуацію, то тоді вплив форс-мажорних обставин уже не буде настільки очевидним. Візьмімо такий самий договір поставки, проте змінімо місце, дату укладення та дату виконання договору. Наприклад, договір поставки меблів з міста Ужгород до міста Львів, укладений уже під час повномасштабного вторгнення (приміром, 1 березня 2022 року). З огляду на відсутність активних бойових дій у вказаних містах постачальнику буде складно (чи навіть неможливо) довести наявність форс-мажорних обставин у цій справі. Простого ж зазначення про настання форс-мажорних обставин та неможливості виконання договору поставки у зв'язку з воєнною агресією російської федерації, з посиланням на лист ТПП, буде недостатньо, оскільки такі форс-мажорні обставини прямо та безпосередньо не мають жодного причинно-наслідкового зв'язку із неналежним чи повним невиконанням зобов'язання зі сторони постачальника.

Повертаючись до наведеної вище постанови Верховного Суду, слід акцентувати увагу на вирішенні та аргументації питання 1, що стосується наслідків несвоєчасного повідомлення іншої сторони про форс-мажорні обставини. У параграфі 51 своєї постанови Верховний Суд вказав із посиланням на п. 5.63 постанови Верховного Суду у справі № 904/5328/21 від 22.06.2022 року [8], що обов'язок про своєчасне повідомлення про настання форс-мажорних обставин має бути прямо зазначений у договорі [7]. З

огляду на це зауважимо, що якщо договором прямо не передбачено позбавлення права сторони договору посилається на форс-мажорні обставини у зв'язку з несвоєчасним повідомленням про настання таких форс-мажорних обставин – сторона договору все ще має право посилається на такі форс-мажорні обставини, які вплинули на неналежне виконання або невиконання умов договору. Отже, ми вбачаємо відповідний висновок: сторона зобов'язана в належні строки повідомити про настання форс-мажорних обставин, проте якщо положення про несвоєчасне повідомлення не закріплене положеннями договору – сторона не буде покарана за несвоєчасне повідомлення про настання форс-мажорних обставин.

Доповнюючи проаналізоване вище питання щодо наявності в сторони правочину форс-мажорних обставин, не можна оминати постанову Верховного Суду у справі № 906/540/22 від 7 червня 2023 року [9]. Ситуація в цій справі є надзвичайно цікавою. Позивач (ПП «Автомагістраль») звернувся з позовом проти Служби автомобільних доріг у Житомирській області у зв'язку з визнанням дій щодо одностороннього розірвання договорів протиправними, укладених договорів дійсними, а встановлених договорами правовідносин – чинними. Верховний Суд у справі вирішував кілька питань, серед яких виокремимо таке: чи може сторона, яка посилається на наявність форс-мажорних обставин щодо певних зобов'язань, заперечувати їх наявність стосовно інших? [9]

Цікавою є аргументація Верховного Суду у параграфі 87 відповідної постанови, де вказано, що відповідач посилався на суперечливу поведінку позивача, який в інших судових справах посилався на обставини форс-мажору, проте, на думку Верховного Суду, така суперечлива поведінка в позивача в цій справі відсутня. Як уже неодноразово наголошувалося вище, форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру, і сторона, що посилається на такі обставини, має довести їх безпосередній вплив саме на конкретне зобов'язання, тобто як форс-мажорні обставини спричинили невиконання чи неналежне виконання умов зобов'язання. Окрім цього, суд встановив, що «Боржник, який допустив невиконання чи неналежне виконання зобов'язання, має право доводити, що це відбулося внаслідок дії непереборної сили. Отже, форс-мажор може впливати на виконання одного договору / зобов'язання і не впливати щодо виконання іншого, залежно від сутності зобов'язання, стану боржника» [9].

З цього вбачається висновок: якщо між однаковими контрагентами існує кілька судових спорів про невиконання чи неналежне виконання зобов'язання з огляду на настання форс-мажорних обставин, доведення впливу форс-мажорних обставин на конкретні зобов'язання мають здійснюватись окремо та незалежно від рішень у інших таких судових спорах. Сторона, що посилається на такі форс-мажорні обставини, що вплинули на один договір (наприклад, договір поставки), зобов'язана буде окремо довести, що такі форс-мажорні обставини вплинули й на інший договір (наприклад, договір транспортного експедирування).

Також не можемо оминати й позиції Верховного Суду в цій справі щодо інформаційного характеру листа ТПП, зокрема в параграфах 79–80 своєї постанови він вказав: «79. Вказаний лист ТПП України адресований “Всім, кого це стосується”, тобто необмеженому колу суб'єктів, його зміст носить загальний інформаційний характер

та констатує абстрактний факт наявності форс-мажорних обставин без доведення причинно-наслідкового зв'язку у конкретному зобов'язанні.

80. Лист ТПП від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 не є безумовною підставою вважати, що форс-мажорні обставини настали для всіх без виключення суб'єктів. Кожен суб'єкт, який в силу певних обставин не може виконати свої зобов'язання за окремо визначеним договором, має доводити наявність в нього форс-мажорних обставин" [9].

З огляду на те, що лист ТПП містить загальний інформаційний характер, а також спрямований на констатацію факту настання форс-мажорних обставин необмеженому колу суб'єктів – він не може вважатися підтвердженням настання форс-мажорних обставин, оскільки сторонам усе ще необхідно доводити вплив таких обставин на конкретне зобов'язання належним сертифікатом ТПП та іншими доказами, вкупі з якими суд дійде висновку про доведеність чи недоведеність впливу форс-мажорних обставин на виконання зобов'язання.

І останнє питання, яке варто розглянути в контексті форс-мажорних обставин, а саме: ким може доводитись існування форс-мажорних обставин та їхній вплив на договір. Чи є це обов'язком чи правом сторони, яка посиляється на такі обставини?

У викладеному контексті необхідним вбачається розглянути постанову Верховного Суду у справі № 910/7679/22 від 13 вересня 2023 року [10]. Ситуація тут склалась надзвичайно цікава, оскільки стосується часткового знищення торговельно-розважального центру «Retroville». Позивач у справі, ТОВ «Торговий дім «Центуріон» (орендар), звернувся до суду проти відповідача, ТОВ «Мартін» (орендодавець), у зв'язку з розірванням договору оренди з підстав існування обставин непереборної сили. ТОВ «Мартін» звернулося до суду із зустрічним позовом про розірвання договору оренди, зазначивши, що орендарем не було виконано грошових зобов'язань за договором. Перед судом постало унікальне питання: чи має право орендар вимагати розірвання договору оренди, посиляючись на наявність форс-мажорних обставин у орендодавця (часткового руйнування будівлі ТРЦ, у якій знаходилося орендоване приміщення, внаслідок ракетного удару)? [10]

У параграфах 50–57 цієї постанови вкотре вказано, що лист ТПП має виключно інформаційний характер, і тому він не є доказом настання форс-мажорних обставин усіх без виключення суб'єктів господарювання України з початком військової агресії російської федерації [10].

Проте повертаючись до питання доведення наявності форс-мажорних обставин, суд у параграфах 71–74 своєї постанови виклав кілька дуже важливих положень, що стосуються доведення наявності форс-мажорних обставин.

По-перше, посилення на наявність форс-мажорних може використовуватись стороною, яка позбавлена можливості виконувати договірні зобов'язання належним чином, щоб уникнути застосування до неї негативних наслідків такого невиконання [10]. Тобто, вкотре суд підтверджує, що посилення на форс-мажорні обставини та їхній вплив на зобов'язання звільняють лише від негативних наслідків невиконання або неналежного виконання зобов'язання, проте не звільняють сторону, яка посиляється на такі форс-мажорні обставини, від необхідності виконати зобов'язання належно.

По-друге, інша сторона може доводити лише невиконання/неналежне виконання договору контрагентом, а не наявність форс-мажорних обставин, як обставин, які звільняють сторону від відповідальності за невиконання зобов'язання [10]. Тут суд надає доволі чітку відповідь на питання того, хто має доводити настання форс-мажорних обставин: сторона, яка посиляється на такі форс-мажорні обставини, і настання яких завадило такій стороні належно виконати зобов'язання. Контрагент за зобов'язанням може довести лише факт неналежного виконання або ж невиконання зобов'язання. Суд вказує в параграфі 71 постанови, що «доведення наявності непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання», що підтверджується попередніми постановами Верховного Суду та узгоджується з його сталою практикою стосовно цього питання [10].

По-третє, у параграфі 72 постанови Верховний Суд зазначає, що посилання на форс-мажор як на обставину, яка звільняє від відповідальності за порушення договірних зобов'язань, є правом сторони, яка допустила таке порушення [9]. Тобто сторона договору, яка допустила порушення, може скористатись своїм правом і не доводити наявність форс-мажорних обставин у справі.

Висновки. Досліджені нами проблеми мають вагомe значення для розвитку українського права та судової практики, пов'язаної з воєнними діями, спричиненими російською федерацією. Аналізуючи окремі рішення, ухвалені в період з 2022 року, можна стверджувати, що Верховний Суд спрямовує судову практику у правильному напрямі. Вважаємо, що він і надалі має дотримуватись найвищих та основоположних принципів права при ухваленні рішень, що стосуються воєнних дій, спричинених російською федерацією, з огляду на їхню важливість для подальшого розвитку нашої держави, навіть попри велику кількість руйнувань, завданих країною-агресором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Постанова Верховного Суду від 03.04.2024 р., судова справа № 453/1229/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118136988> (дата звернення: 07.04.2024).
4. Постанова Львівського апеляційного суду від 19.06.2023 р., судова справа № 453/1229/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111985906> (дата звернення: 07.04.2024).
5. Постанова Верховного Суду від 07.06.2023 р., судова справа № 912/750/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111457121> (дата звернення: 08.04.2024).
6. Постанова Верховного Суду від 19.08.2022 р., судова справа № 908/2287/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837295> (дата звернення: 08.04.2024).
7. Постанова Верховного Суду від 23.07.2023 р., судова справа № 910/6234/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113269474> (дата звернення: 09.04.2024).
8. Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 р., судова справа № 904/5328/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105100746> (дата звернення: 10.04.2024).
9. Постанова Верховного Суду від 07.06.2023 р., судова справа № 906/540/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972413> (дата звернення: 10.04.2024).

DOI (Issue): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\)](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65))

Issue 3-4(65-66) 2024

10. Постанова Верховного Суду від 13.09.2023 р., судова справа № 910/7679/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114928509> (дата звернення: 11.04.2024).

REFERENCES

1. Lyst Torhovo-promyslovoi palaty Ukrainy. "Letter of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine dated February 28, 2022 No. 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (Date of Application: 06.04.2024) [in Ukrainian].
2. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini. "On the introduction of martial law in Ukraine": Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Date of Application: 06.04.2024) [in Ukrainian].
3. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court dated April 3, 2024 court case No. 453/1229/22". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118136988> (Date of Application: 07.04.2024) [in Ukrainian].
4. Postanova Lvivskoho apeliatsiinoho sudu. "Resolution of the Lviv Court of Appeal dated June 19, 2023 court case No. 453/1229/22". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111985906> (Date of Application: 07.04.2024) [in Ukrainian].
5. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court dated June 7, 2023 court case No. 912/750/22". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111457121> (Date of Application: 08.04.2024) [in Ukrainian].
6. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court dated August 19, 2022 court case No. 908/2287/17". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837295> (Date of Application: 08.04.2024) [in Ukrainian].
7. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court of July 23, 2023 court case No. 910/6234/22". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113269474> (Date of Application: 09.04.2024) [in Ukrainian].
8. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court dated June 22, 2022 court case No. 904/5328/21". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105100746> (Date of Application: 10.04.2024) [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court dated June 7, 2023 court case No. 906/540/22". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111972413> (Date of Application: 10.04.2024) [in Ukrainian].
10. Postanova Verkhovnoho Sudu. "Resolution of the Supreme Court dated September 13, 2023 court case No. 910/7679/22". URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114928509> (Date of Application: 11.04.2024) [in Ukrainian].

UDC 347; 347.9

Muzyka Lesia,

Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department, National University of Kyiv-Mohyla Academy,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-8357-703X

Lysenko Hordii,

Master of Laws, Junior Associate of the LLC Asters Consult, Kyiv, Ukraine

**FORCE MAJEURE AND THE WAR IN UKRAINE: ANALYSIS OF
DOMESTIC CASE LAW**

The article is aimed at highlighting one of the current issues of civil law regarding the case law related to force majeure circumstances caused by the full-scale invasion of the russian

© Muzyka Lesia, Lysenko Hordii, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.3\(65\).19](https://doi.org/10.36486/np.2024.3(65).19)

Issue 3-4(65-66) 2024

<https://naukaipravookhrona.com/>

federation on 24 February 2022. The court practice in this area is extremely diverse, but this article has highlighted the court decisions that clarify the situation regarding the confirmation of the occurrence of such force majeure and the sufficiency of evidence to prove the impact of such force majeure on the obligations between the parties. Concurrently, it is noteworthy that the court practice regarding the application of the letter of the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry No. 2024/02.0-7.1 dated 28 February 2022 is consistent. According to the court's decisions, a mere reference to such a letter is inadequate to substantiate the occurrence of force majeure in certain circumstances and is merely informative.

In addition, the mere existence of such force majeure circumstances as the full-scale invasion of the Russian Federation on 24 February 2022 does not mean that all parties to the obligations automatically have the opportunity to refer to such force majeure circumstances and further apply the justification of their impact on the parties. As the Supreme Court has confirmed in its decisions, martial law itself does not mean that a party has experienced force majeure. In this regard, the parties are still obliged to prove the impact of force majeure on a particular obligation.

Finally, this article will also consider the decision of the Supreme Court, in which the Supreme Court analysed the situation when the force majeure is claimed by the other party to the obligation rather than the party affected by such force majeure. The Supreme Court emphasises that the burden of proof of force majeure lies with the person who has breached the obligation.

Keywords: force majeure, full-scale invasion of the Russian Federation, the Supreme Court, case law, liability, obligation, contract, sanctions.

Отримано 18.10.2024